

ON SOME EUPHEMISMS EXPRESSED BY XENISMS

Oxana Chira, Assist Prof., PhD, A. Russo State University of Bălți, Moldova

Abstract: The invasion of xenisms (foreignisms or loan words) nowadays is due to advertising, commercial or political purposes. Traders and politicians tend to impress the audience by using more sophisticated, foreign or institutionalized terms. Today's communication turns into a false one. In many cases, the sender of a message selects some unknown words to mask the reality by means of loans, especially, when the references made relate to such unpleasant aspects as: fast food which actually means "poor quality food" or scene science - fiction from Moldovan politics refer to "science fiction scenes" etc. The adoption and the usage of these terms in speech reflect some cultural and social expressive needs.

Keywords: euphemism, xenism, loan, economy, politeness.

Invazia xenismelor în perioada actuală se subordonează astăzi comunicării publicitare, scopurilor sociale sau politice. Atît comercianții, cît și politicienii tind să impresioneze publicul său printr-un termen cît mai ales, mai străin, mai camuflat sau instituționalizat.

Multe împrumuturi, de dată mai recentă, au fost preluate ca atare, cu forma și sensul lor etimologic, neadaptîndu-se la sistemul limbii române. Cauzele acestei neadaptări pot fi multiple, începînd de la perioada redusă în care termenul a intrat în limbă, cunoașterea perfectă a limbii străine din care vine xenismul, dar și păstrarea formei neadaptate considerată de utilizator mai elevată. Xenismele constituie o clasă din ce în ce mai bogată, în care intră mai multe anglo-americanisme. Această tendință se observă mai ales în denumirile profesiilor, care au fost lipsite de prestigiu, mai prost plătite, astăzi fiind susținute prin intermediul unei „haine noi”.

Actualmente a apărut în lingvistica românească un fenomen numit *anglomanie*, fiind totodată de mulți lingviști interpretată ca un pericol pentru limba română. Anglomania nu poate fi considerat un fenomen negativ, dacă îl privim drept un procedeu de modernizare a unor termeni demodați, de exemplu denumirile de profesii: *driveri* – „șoferi”, *chef* – „bucătar calificat”, *bodyguarzi* – „gărzile de corp”, „paznic”, *dealer* – „vînzători de mașini”, *babysitter* – „dădacă”, *shop manageri* – „șefi de aprovizionare”, *Head-hunter* – „expert pe resurse umane”, *copywriter* – „redactor pentru mesaje publicitare”, *paparazzo* – „fotograf” etc. Deseori este utilizat în limbajul actual eufemismul *copyright* în locul sintagmei „dreptul de autor”: „*Copyright-ul și libertatea accesului la informație*” (Contrafort, 2007, 1-3 ianuarie-martie, 4); „Practica de a-ți trimite prin poștă o copie a propriei lucrări este numită uneori *copyright-ul sarmanului* (poor man's copyright)” (www.eucopyright.com, 11.10.2014).

Un eufemism care nu are echivalent în limba română este *au pair*¹, termen provenit din limba franceză, deseori sinonim cuvintelor *bonă*, *dădacă*, *babysitter* etc. În anunțul

¹*Au pair* este un termen francez care înseamnă "egal cu" și descrie o persoană tânără care locuiește în condiții de egalitate cu o familie dintr-o țară străină. *Au pair*-ul ajută familia la îngrijirea copiilor și/sau treburi domestice în timpul șederii sale cu familia; în general primește o alocație bănească rezonabilă (sau bani de buzunar) (http://ro.wikipedia.org/wiki/Au_pair).

următor devine vizibil acest fenomen constituit dintr-un lanț de xenisme sinonimice: „Craiova: Britanicii caută *babysitteri* în Dolj. Doljenii care vor să muncească în Marea Britanie în sistemul *Au Pair* sînt așteptați mîine la ora 10.00 la sediul Agenției Județene de Ocupare a Forței de Munca Dolj la o selecție de mici dimensiuni pentru recrutarea de personal” (www.ziare-romanesti.info, 10.11.2009).

Cuvintele la modă *boss*, *high-life*, *summit*, *speech* sau *spici* sînt folosite în limba română deseori cu o conotație peiorativă: „La pauză avem *un summit la boss*” în loc de „adunare la șef”. De exemplu: *no comment* – „formulă consacrată în cadrul interviurilor pentru a se evita răspunsul la o întrebare”; *high-life* – „viață veselă, desfînată”: „Unul dintre cei doi finanțatori majoritari ai Rapidului a fost surprins de paparazzii Cancan.ro alături nu de una, nu de două, ci de trei femei! Jucatorii lui se vaită ca nu au bani nici de bilete la RATB, însă șeful Rapidului trăiește o adevărată viață de *high-life*” (www.cancan.ro, 11.11.2014); *second-hand* – „uzat, folosit, vechi”: „Citeste pe *wall-street.ro* ultimele stiri legate de masini *second-hand*” (www.wall-street.ro, 12.11.2014); *topless* – „cu sînii goi”: „De data asta, Brit nu a surprins cu vreo aventură nocturnă la hotel sau cu vreun *topless* la piscină, ci prin hainele pe care a ales să le poarte, relatează Daily Mail” (<http://unimedia.info/stiri/-1894.html>).

Cu certitudine trebuie să menționăm că eufemismele-xenisme referitoare la aspectele intime precum *safer sex*, *call girl*, *gay*, *lady of the night* etc. au scopul evitării lexemelor pudice. Xenismele sînt convenabile în calitate de eufemisme, deoarece pentru o bună parte de vorbitori de limba română sînt cuvintele străine nederivate și nemotivate. În comparație cu lexemele române, care au o interdicție socială, cuvintele străine cel puțin în stadiile inițiale de utilizare a acestora, nu au o conotație negativă. De exemplu *gay* (engl. *gay*), *pedik* (ru. *недуг*) pentru „homosexual”, *tripak* (ru. *мпунак*) pentru „gonoreie” etc.

După cum observă I. Coteanu, unele „prezintă o față conotativă dublă, căci într-un mediu social sînt indicele integrării individului în acest mediu, deci o marcă pozitivă, în timp ce în alt mediu sînt o marcă negativă, marca renunțării la anumite conformisme” [Coteanu, 39]. Astfel, termenul *hacker* substituie sensul negativ de spărgător de rețele computerizate. În acest caz *hacker* în limba română a devenit eufemism. Totodată, acest xenism are și sens pozitiv cînd se referă la o persoană cu cunoștințe temeinice în domeniul calculatorului: „Se numește Bogdan Gabriel Ionescu, dar din de-cembrie încoace a fost botezat *micul hacker* sau *piratul web*, după ce a clonat site-ul Poștei italiene și a fost prins și extrădat în Italia. E un *hacker* bun, poate îl angajăm să verifice mal-urile colaboratorilor?” (www.jurnal.ro, 4.11.2008). Uneori, din cauza necunoașterii sensului xenismului, vorbitorii transformă acești termeni în eufemisme ironice. De exemplu, *deboserie* (< fr. *debauche*), pe care etimologia populară îl pune în legătură cu *boase*, *budoar* (< fr. *boudoir*), a devenit eufemism pentru *budă* (cu sensul de „toaletă, WC”) [Seiciuc, 228].

Deseori xenismul în limba din care provine nu are sensul deplin eufemistic, cum ar fi *video chat* din limba engleză. Această sintagmă în limba română, nu înseamnă altceva decît „sex virtual”: „*Videochatul*, un mod care maschează prostituția” (www.realpress.ro, 16.06.2011); „Sînt multe povesti despre prostituție online sau pe internet, sex virtual și multe altele. În România, cuvîntul *video chat* este TABU” (www.ele.ro, 4.10.2011). Lexemul *chat* este un „program care permite conversațiile on-line cu transmitere instantanee a mesajelor” [DEXI, 339], provine din engleză și este utilizat pentru „sporovăială, taifas, taclale”. În acelaș context, *air bag* la o mașină e „o pernă de siguranță” pe cînd în limba română se utilizează

eufemistic pentru „sîni”: „Nici cu etilotestul nu a fost chip să i se măsoare alcoolemia și șoferița cu *airbag-uri* mai mari decît putea duce a ajuns după gratii” (www.protv.ro, 30 septembrie 2013).

Xenismul *fair play* pentru „acceptarea loială a regulilor (într-un joc, într-un sport, în afaceri),” este utilizat cu o notă ironică în domeniul politic pentru „joc cinstit”. De exemplu: „Sigur, a fost un gest de *fair play* că ați revenit asupra interzicerii comuniștilor” (Busuioc, 2003: 40)

În aceeași ordine de idei este necesar de explicat xenismul cu funcția sa eufemistică *seif sex*², care nu are echivalent în română printr-o explicație scurtă sau printr-o singură sintagmă. „Prin *safe sex* se înțelege un act sexual absolut sigur, adică nici un fel de contact cu fluidele infecțioase ale corpului” (http://sida_info.tripod.com/id7.html); „Un fel de *safe sex* între sufletele voastre. Drept urmare, s-a conturat o nouă formă de sexualitate în societate (*safe sex*, sexul sigur, protejat), mesajul avînd un scop educația sexuală” (www.zang.ro, 22.09.2014).

Multe dintre xenisme înregistrează mutații semantice în limba română. Este cunoscut xenismul *show* în sens de „spectacol”, însă în exemplul „Mare *show* a fost ieri la serviciu”, devine sinonim eufemistic pentru lexemul „scandal”. Xenismul *skanderbeg* este un sport practicat în prezent foarte des cu scopul de a măsura forța în brațe a adversarilor. Acest lexem este utilizat în limba română cu sens eufemistic pentru „forță, luptă”. De exemplu: „Lumea noastră nu-i un skandenberg între Bunul Dumnezeu și Cel Rău, ci mai degrabă un țesut viu reînnoit clipă de clipă, într-o succesiune prestabilită ce lasă loc (totuși!) liberului – arbitru, de către Prestidigitatorul Suprem și Încurcă-Lume jucînd ațele” (Galaicu-Paun, 2012: 325).

Acronimele sînt deseori utilizate cu funcție eufemistică, deoarece legătura cu referentul se face mult mai greu, cînd nu se cunoaște limba din care el provine. Variantele de pronunțare sînt numeroase, vorbitorii tind totodată spre o pronunțare exact ca în limba „sursă”. Acronimele împrumutate le putem considera xenisme, doar în situațiile cînd inițialele cuvintelor nu corespund cu inițialele cuvintelor respective din limba română. De exemplu, acronimul *HIV*, ce vine din engleză, se decodifică în limba română ca *virusul imunodeficienței umane*.

Acronimul englez *POS* „Pierce of shit” [Sturgron, 67] este folosit în limba română ca eufemism, făcînd aluzii la „prostie, decizii greșite”. Acronimul *PMS* este decodat de majoritatea femeilor, însă rămîne eufemism din motive de pudoare și lexic obscen pentru mulți bărbați: „Cel mai de temut coșmar al bărbaților este perioada în care iubitele lor (...) suferă de PMS³” (www.tonica.ro, 11.02.2013).

Acronimul TINS „Two Incomes, No Sex”⁴ face aluzie la „o căsătorie dintre două persoane de tip A, cel mai probabil obsedate de munca lor”: „Cînd au trecut unul pe lîngă celălalt în drum spre serviciu, Mary și-a dat seama că aveau o căsnicie TINS” (Sturgron, 209).

Un alt acronim ironic utilizat eufemistic este PC de la *personal computer*, pronunțat *pi-si*, varianta română este CP *calculator personal*, pronunțat *ce-peu*. În varianta engleză îl

²*Seif sex* – „sexual activity with another in which a protective sheath is used” [Holder, 332].

³ Varianta *PMS* în limba engleză semnifică *Premenstrual syndrome*.

⁴ Traducere în română: două salarii, zero viață sexuală

atestăm în limbajul colocvial: „PC-ul lui nu se restartează”, acronimul *PC* substituind sintagma de „cap prost”.

Printre xenismele de origine germană se pot enumera următoarele substantive utilizate frecvent în limbajul actual din Birourile de migrare: *gastarbeiter* pentru „lucrător invitat”: „Bulgaria renunța la gastarbeiteri, inclusiv la cei din R. Moldova” (www.timpul.md, 31 martie 2009); *ausländer* pentru „străin, venetic”: „Este ceea ce voi încerca să fac în această temă, descriind diverse aspecte inedite / mai puțin cunoscute despre viața ca *ausländer* în Germania” (www.diseara.ro, 7 decembrie 2010). *Ausländer* este xenism în limba română, pe când în limba sursă germană acest lexem este înlocuit prin eufemismul *migrant*.

Un xenism din domeniul medicinei *Alzheimer* este utilizat în limbajul colocvial pentru „demență”. De exemplu: Ce nu mă cunoști, ai alzheimer? este un xenism utilizat eufemistic de proveniență germană: „Aproximativ 500.000 de români sunt diagnosticați cu Alzheimer, afecțiunea cunoscută și ca boala uitării, la care incidența și prevalența cresc puternic odată cu vârsta” (www.monitorulcj.ro, 28 octombrie 2013);

Un alt xenism de origine germană este eufemismul *Führer*, care are o individualizare grafică, prin care astfel emițătorul manifestă că termenul nu aparține limbii române. Observăm în următoarele exemple lexemul care substituie sensul de „dictator” este scris diferit. Prin urmare, primul exemplu dă dovadă că emițătorul cunoaște regula că substantivele în limba germană se scriu cu majusculă, în exemplu doi substantivul este scris conform limbii române. „Atunci când spui ceva care nu place *Fuhrer*-ului, primești imediat ștampila *omul lui Plahotniuc*” (www.unimedia.md, 10 noiembrie 2011); „Dacă există o metafizică a romanului politic, aceasta nu poate fi decât anti-politicul, opoziția politic-sacru, condiția Domnului Iisus când ajunge pe acel munte înalt și i se arată tot pământul pentru a-l lua în stăpânire. Și a încheiat studentul: „Iisus nu a primit oferta satanei fiindcă nu voia să fie *fuhrer*... Auzi, Ioana, cum vorbesc copiii în ziua de azi?...” (Stanca, 54).

Un xenism a fost preluat ca atare din italiană, cu forma și sensul lui etimologic *macho* pentru „barbat afemeiat, curvar, barbat cu mai multe parterene sexuale”: „Profesorul de religie acuzat de viol, un macho adevărat!” (www.cancan.ro, 12.11.2014); „De ce femeile sunt «curve», iar bărbații «macho» atunci când au mulți parteneri sexuali” (<http://gandul.md>, 12.04.2013).

Persona ingrata sau *persoana non-grata* este un xenism preluat din latină și folosit în afara limbajului diplomației în vorbirea curentă despre o persoană care este exclusă dintr-un anumit cerc, sau despre cei care au pierdut dreptul de a intra într-un cazinou. De exemplu: „elevii ce deschid gura, devin *persona non-grata* și sunt excluși încet încet” (www.ziare.com, 11.11.2014).

Deoarece multe lexeme în limba română din Republica Moldova sînt afectate de limba rusă, există *acronime-xenisme* cu funcție eufemistică, ce derivă din limba rusă: *TR* pentru „cancer”: „Vecinul părinților are *TR*” (Цервикальный рак) substituind astfel diagnoza de „cancer” sau „copil cu *DTT*” (Детский церебральный паралич) pentru „Paralizia cerebrală infantilă”.

Există xenisme prezente în limbajul actual din limba rusă, marcate de istoria URSS. De exemplu:

gulag – pentru „regim totalitar, represie, lagăr”: „dacă-ar fi să-i înnod cap la cap pe iubii mei, cîmpul electric format astfel ar fi suficient pentru a-mprejmui un gulag” (Galaicu-

Păun, 2009: 29); „*Gulagul* meu intim nu vreau să-l împart cu nimeni, nici măcar cu oamenii dragi, nici măcar cu Dumnezeu” (Ernu, 2006: 288); „Astfel societatea este pusă în fața unei alegeri: piața liberă sau GULAG. Dar eu spun că liberalii greșesc dacă manifestă încrederea că, în prezența unei astfel de dihotomii și a lipsei de alternative, societatea va alege, din nou și obligatoriu, piața” (Ernu, 2012: 99);

perestroika: „Perestroika, la Chișinău, avea să vină peste mai bine de un an. Odată cu ea, a apărut însă și un impresionant număr de foști disidenți („Postdisidenți”, cum mi-am permis obrăznicia să-i numesc mai demult.) Nu aveam de gând să le îngroș rîndurile...” (Busuioc, 2011: 23).

În exemplul următor observăm grafia incorectă și diversitatea formelor selectată de emițător:

„SPA sector 6 angajează *Hair-Stylist* (coafor și frizerie) cu experiența de minim 1 an” (www.jobs.bizoo.ro, 10.06.2013). În acest exemplu există două denumiri pe care de fapt emițătorul le consideră echivalente. Vorbitorul ezită să formeze pluralul împrumutului *hairstylist*, presupunem că o frezerie are nevoie de mai multe persoane, dar în exemplele excerptate pluralul nu apare: „Salon de înfrumusețare, cu vad bun, angajează *hair stylist*, cosmeticiană, manichiuristă, cu experiență în domeniu de minim 2 ani, salariu pe baza de procent” (www.e-saloane.ro/anunturi, 20.05.2013). În al doilea exemplu, grafia incorectă a eufemismului, denotă că emițătorul a selectat această variantă mai aproape de limba română, grafia corectă este însă *hairstylist*. Cuvintele preluate din alte limbi, pe lângă problema scrierii lor în limba română, prezintă dificultăți din punct de vedere al adaptării morfologice. Ceea ce era de așteptat, că varianta corect scrisă nu apare în anunțurile online scrise în particular, dar în ziare de tipul *Adevărul*: „Sibianul Lucian Coman, cel mai bun *hairstylist* din România” (www.adevarul.ro, 16.03. 2011). Totodată și eufemismul *playboy* pentru „tînăr elegant, cu fizic plăcut, care are succes la femei și duce o viață ușoară” are variante ortografice diferite, deoarece scrierea termenului nu este normată. Acest eufemism apare ortografic în formele: *play-boy*, *playboy*, *PLayboyUL* etc. „*Playboy*-ul Silviu Văduva, instalat șef la Vama București, a fost demis” (www.evz.ro, 12.10.2009).

În concluzie, contactul direct sau indirect, realizat pe cale orală sau scrisă determină evident preluarea unor unități lexicale dintr-o limbă „sursă” într-o limbă „țintă”. Limba română s-a dovedit a fi receptoare la influențe dintre cele mai diferite, îmbogățindu-se cu noi termeni. Comunicarea de astăzi se transformă într-o comunicare falsă, cuvintele fiind selectate de emițător astfel, încît să mascheze realitatea atît prin eufemisme-xenisme, în special, cînd se fac referirile la aspectele neplăcute: *fast-food* pentru „mîncare de proastă calitate” sau *scene science-fiction* în politica moldovenească pentru „scene fantastice” etc. Adoptarea acestor termeni corespunde unor necesități de expresie atît culturale, cît și sociale. Printre motivele pentru folosirea acestor eufemisme în limbajul actual se numără: diversitatea exprimării și expresivitatea, economia limbii, variația de expresie, eufemizarea și parafrizarea tabuului. De altfel ajungem la cuvintele Profesorului E. Coseriu care menționa „Alt temei ce determină substituirea unor semne, «...», este așa-numitul «tabu lingvistic», adică fenomenul prin care cuvinte asociative unor superstiții sau credințe sînt evitate, fiind substituite prin împrumuturi, eufemisme, perifraze, metafore, antifrază etc.” [Coseriu, 187].

Bibliografie de referință:

- Coșeriu, I. *Omul și limbajul său*, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
- Coteanu, I. *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București: Editura Academiei R.S.R., 1973.
- Holder, R. W. *Oxford Dictionary of Euphemisms*, New York: University Press, 2008.
- Seiciuc, L. *Un alt fel de a nu spune: Eufemism și disfemism în limbile romanice*, Suceava: Editura Universității „Stefan cel Mare”, 2011.
- Surse bibliografice:
- Busuioc, A. *În căutarea pierderii de timp*, Chișinău: Prut Internațional, 2011.
- Busuioc, A. *Spune-mi Gioni!* Chișinău: Prut Internațional, 2003.
- Contrafort*: Revistă lunară a tinerilor scriitori din Republica Moldova.
- DEXI: Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editurile Arc și Gunivas, 2008.
- Ernu, V. *Inteligența rusă azi*, Chișinău: Cartier, 2012.
- Ernu, N.V. *Ultimii eretici ai Imperiului*, București: Polirom, 2006.
- Galaicu-Păun, E. *Arme grăitoare*, Chișinău: Cartier, 2009.
- Galaicu-Paun, E. *Țesut viu. 10 x 10*, Chișinău: Editura Cartier, 2012.
- Stanca, D. *Apocalips amânat*, București: Gramar, 1999.
- Sturgeon, R. *Green Weenies & Due Diligence. Jargon de afaceri american*, București: Humanitas, 2010.